

ЈЕДАН ЦРНОГОРСКО-ТУРСКИ ГРАНИЧНИ СПОР 1858 Г.

Већ током прве половине прошлог вијека осјећа се јачи покрет код раје у сусједству Црне Горе да се ослободи својих феудалних обавеза према турским агама и беговима. Турска није увијек успијевала да путем војне силе заштити интересе своје повлашћене и господареће класе, а примјер слободне Црне Горе рају је све више упућивао на отпор. Стање се нарочито заоштрило послије побједи на Граховцу 1858. Раја по селима једноставно је присвојила земљу, отказивала је раније неисплаћене и нове дугове а било је примјера да је постављала своје сеоске и племенске старјешине у име књаза Данила. С друге стране, национално свјесно српско становништво по градовима, нарочито у Скадру и Подгорици, помагало је овај покрет преко својих истакнутих појединаца и преко њих одржавало везе са Црном Гором и конзулима у Скадру који су били наклоњени Црној Гори и код њих налазило потпору и заштиту. Усмјерено једном циљу — ослобођењу и уједињењу са Црном Гором, све је то изазивало честе граничне сукобе за које су турске власти оптуживале књаза Данила. Он је то енергично одбијао указујући на турска насиља као проузроковаче, а кад су спољнополитички разлози захтијевали он је те сукобе веома оштро осуђивао. Тако је поступио приликом догађаја у Колашину и у Берима и Фармацима који су се одиграли кад је радила Међународна комисија за разграничење Црне Горе и Турске и који су могли да компромитују Црну Гору као равноправног члана те комисије. Користећи рад ове комисије и расположење књаза Данила и страних конзула у Скадру да се црногорско-турске размирице рјешавају мирним путем, Абди-паша, гувернер Скадра, сматрао је да је дошао погодан час да се заштите и врате у раније стање нека феудална права у Зетској Равници на црногорској граници. У питању су биле спорне земље и приходи са њих које сељаци нијесу давали већ неколико година. Да би дао доказа о својој мирољубивости, књаз Данило се споразумио са Абди-пашом, који је иначе био ширих видика и склон компромису, да то питање ријеши једна локална мјешовита комисија. Посредовањем скадарских конзула комисија је била образована и у њу су ушли црногорски и турски делегати са једним делегатом скадарских конзула.

О раду ове комисије нашли смо два занимљива документа у Архиву француског Министарства спољних послова у Паризу.¹⁾ У првом, на италијанском језику, три европска конзуларна претставника у Скадру, енглески Бонати, француски Робер и руски Иванов, опуномоћавају тумача енглеског конзула у Скадру Лаиновића да их заступа у реченој комисији и дају му потребне ин-

¹⁾ Archives du Ministère des Affaires étrangères à Paris: Turquie: 1858 (juillet-septembre): Scutari — Monténégro (82).

струкције. Пуномоће у препису са оригинала који је Робер послао свом министарству у Париз налази се у реченом Архиву са овом ознаком: *Copie des instructions données à Mr Lainovich, Drogman du Consulat d' Augleterre, par les Consuls de France, de grande Bretagne et de Russie.* Овдје је ријеч о Филипу Лаиновићу, подгоричком грађанину, који је тих година развијао живу родољубиву акцију у Подгорици и Скадру и везивао је са књазом Данилом, чији је био експонент и са којим је поред личног сусрета био у сталној преписци. Био је усто и заступник призренског митрополита у Подгорици, тежећи да се црква у Подгорици и Зети ослободи јурisdикције Призренске митрополије и присаједини Цетињској. Турци су га отровали у Подгорици 1862 године. Његов рад у енглеском конзулату у Скадру био је несумњиво у вези са његовом општом родољубивом акцијом. Потребно је указати да су тих година, поред њега, били тумачи: у руском конзулату, Алекса Поповић а у француском, послије Јозефа Јубанија, Петар Беровић, скадарски грађани из познатих родољубивих српских породица. За њиховим примјером ишли су и други, а посебно, нешто доцније, родољубиву акцију развија у Скадру Глиго Вулев Перовић. Њихов рад није усамљен и израз је развијене националне свијести нашег грађанства под турском влашћу, који заслужује да буде посебно проучен.

Пошто први докуменат претставља посебну интересантност с дипломатско-правне тачке гледишта, то га наводимо у његовом италијанском оригиналу, који гласи:

Scutari le 18 Septembre 1858

Signore!

Essendo certo questione tra i Montenegrini e coloro di che dipendono da questo Pascialato sul diretto di raccogliere il frutto de alcune terre, delle quale si disputa il possesso nel solo interesse di evitare di conflitti, specialmente in questo momento che la delimitazione del Montenegro e per determinarsi a Constantinopoli, si è stabilita la seguente convenzione, accettata da S. E. Abdi Pascia e da S. E. il Principe del Montenegro, convenzione la quale non costituisce nessun diritto, ni di proprietà, ni di possesso, ma dovrà riguardarsi come una semplice transazione di frutti preidenti e maturi, rimettendo il resto alla decisione che sarà presa dalla Commissione a Constantinopoli.

1. Il frutto sarà raccolto dalla persona che avra coltivato la terra durante l'intero anno senza opposizione.

2. Dove tal dimostrazione manca o è dubbia, il frutto sequestrato è venduto subito all'incanto al maggiore offerente ed ultimo obblatore in moneta contante, il di cui ricavata si farà per venire a S. E. Abdi Pascia, che dovrà distribuirlo e secondo la decisione di Constantinopoli.

33. Tali operazioni dovranno eseguirsi dal delegato del Principe, dal delegato di S. E. Abdi Pascia e dal delegato dei Consolati di Francia, Gran Bretagna e Russia, per i quali siete voi incaricato.

4. Di tutte le operazione si stendera un verbal che rimetterete a Noi.

Principal Vostra cura dovrà essere di evitare ogni rivolta studiandovi, con ogni mezzo a mantenere la tranquillità, promettendo alle parti che le dirlo ragioni saranno esaminati scrupolosamente tra non molto.

Gradite etc.

J. Robert

Ivanof²⁾

Signé: Bonatti.

У документу се, као што се види, указује да је сврха комисије да утврди коме припада плод са спорног земљишта.

О раду комисије поднио је Филип Лаиновић извјештај скадарским конзулима. Његов оригинал нијесмо нашли у поменутом архиву, али постоји извјештај који је Жил Робер послао из Скадра свом министарству у Париз о раду те комисије а написан је очигледно на основу Лаиновићевог извјештаја. То је тај други докуменат и он у нашем преводу са француског гласи:

Но 4

Скадар, 11 октобар 1858

Господине Министре,

Прошле сриједи добио сам извјештај од господина Лаиновића, тумача за српски језик у енглеском конзулату. Он је био опуномоћен, као што сам имао част да обавијестим Вашу Екселенцију, од стране конзула Француске, Велике Британије и Русије да нас заступа у комисији која је ту скоро била образована на основу споразума између Њ. Е. Абди-паше и Њ. Вис. књаза Данила, а која је имала задатак да на миран начин изравна спорове који су настали због плодова са спорног земљишта, или пак, у противном, да предузме привремене мјере како би се спријечиле свађе и сукоби који ће се неизбјежно догодити између Црногораца и Турака око жетве. Из извјештаја господина Лаиновића види се да се комисија, пошто се састала у Подгорици ради споразума о дану поласка, окупила 30 прошлог мјесеца на датом земљишту како би пришла извршавању свог задатка.

Ту су турски делегати, Махмуд-бег и Селим-ага, одмах у почетку рада поднијели комисији списак неких парцела земље са којих су тражили плодове од жетве за 1856, 57 и 58 годину, изјављујући да они то чине на основу добијених инструкција од Њ. Е. Абди-паше. Војвода Љешанске Нахије, делегат књаза Данила, одговорио им је да је тај списак преувеличан и да се у њему наводе парцеле које су већ 15 година својине Црногораца; да уосталом, он

*) Наведени архив.

има за задатак, на основу добијених инструкција, да одлучује само о овогодишњим приходима са неких спорних парцела а да не може улазити у дискусију о правима својине на парцеле које они сматрају да су њихове. Предвиђајући да комисија неће постићи никакав резултат ако се буде на овај начин удаљавала од свог основног задатка, господин Лаиновић је упознао чланове комисије са инструкцијама које смо му ми дали увјеравајући их да су Њ. Вис. књаз Данило и Њ. Е. Абди-паша обећали да даду сличне инструкције својим делегатима. Он их је упозорио да њихов задатак, према томе, није да процјењују питање својине земљишта, него само да се позабаве насталим питањима о приходима са спорних земљишта и да предузму у вези са овогодишњом жетвом провизорне мјере како би се спријечили сукоби међу становништвом и одржао мир до одлуке Цариградске конференције амбасадора. Међутим, турски делегати су остали, и поред ових упозорења, при својим првим захтјевима, додајући усто да су њихове инструкције такве да они не могу попустити. Пошто, према овоме, није могло доћи до сагласности између чланова комисије, они су се вратили у Подгорицу гдје је господин Лаиновић одмах обавијестио генерала Осман-пашу о захтјевима његових делегата који су спријечили да комисија обави свој задатак. Када му је Осман-паша обећао да ће наредити Махмуд-бегу и Селим-аги да се засада не залажу за питање својине земљишта, комисија је поново пошла на речена мјеста 4 овог мјесеца.

На овом другом састанку отомански делегати су поновили исте захтјеве које су формулисали на првом и усто још затражили да Црногорци напусте земљиште у Фармацима, које не треба више да обрађују. На то им је војвода Љешанске Нахије одговорио да он о томе нема никаквог упутства али да ће послати курира Његовој Свјетлости књазу Данилу, са захтјевом да му се даду шира овлашћења. Како се комисија ни овога пута није могла сложити о свом мандату, она се вратила у Подгорицу. Одатле је господин Лаиновић, као свједок злонамјерног држања Турака, сматрао за своју дужност да нам пошаље извјештај о чињеницама које су се десиле, молећи нас истовремено за нова упутства.

Када смо примили овај извјештај, ми смо, конзул Енглеске, вршилац послова руског конзулата и ја, пошли код Његове Екселенције Абди-паше и замолили да нам објасни држање отоманских делегата. Гувернер нам је одговорио да је добио извјештај од генерала Осман-паше али да га генерал не обавјештава да су његови делегати поступили против упутстава која им је дао. Гувернер је затим рекао да он много жали ако су се ствари догодиле као што смо их ми испричали и обећао нам је да ће у том случају казнити Махмуд-бега и Селим-агу. Додао је затим да он мисли, пошто су Црногорци већ покупили плодове са спорних њива и винограда, и пошто је већ жетва обављена, да је непотребно одржавати ту комисију тим више што треба сачекати одлуку из Ца-

риграда о наплати штете турским власницима. Абди-паша нас је затим увјеравао да је он пристао на формирање те комисије само зато да би спријечио непосредни сукоб између Црногораца и Турака, и да би одржао гранични мир; да је тај циљ постигнут и да нам захваљује за помоћ коју смо му указали у овоме. Најзад је завршио обећавајући да ће са највећом пажњом пазити да се мир убудуће одржи и да гранично становништво живи у слози. Послије изјаве његове Екселенције Абди-паше да су Црногорци однијели плодове са спорног земљишта, да више од жетве нема ништа и да он одговара за мир, ми смо одлучили да се рад комисије обустави и о тој смо одлучи обавијестили господина Лаиновића“.

На крају писма се констатује да је комисија, иако није обавила свој задатак, ипак била од користи, јер је успјела да одржи постојећу бесу и да спријечи проливање крви. У писму се при крају говори о неким догађајима у Скадру.

Уз писмо је приложен списак у коме су набројене земље које су Црногорци заузели а за које Турци, њихови власници, траже приходе за 1856, 1857 и 1858 годину. Власници су набројени поименично, са ознаком из кога су села и колико имају земље.³⁾

Др Андрија Лаиновић

НЕКИ СТАРИ АРХИВСКИ ПОДАЦИ

I

ЈЕДАН ЗАПИС О СМРТИ КЊАЗА ДАНИЛА

Трагичну смрт књаза Данила 1860 г. у Котору забиљежио је и тадашњи православни парох которски протојереј Константин Јовановић, у матици умрлих:

„Данил I. књаз Црногорски од година 30. тридесет — Православно источног исповиједања — из Његуша — (Умро) 1/13 августа 1860 иљаду осамсто шесет, у 7 ура по подне у кући Стева Бјеладиновића — укопан у Црној Гори — (Смрт наступила) од ране пушком задане од злодијејне руке на риви которској приликом кад се књаз у лађу укрцати хотјео, да се са шетње у Прчањ с књагињом врати, у коме је мјесту био кућу једну најмио да тамо бање чини, дне 31 јулија (12 августа) у 7 ура“. (Матица умрлих которске парохије за 1860 г., р. бр. 21).

Послије сјајног држања Омер-пашине године, побједи на Грахову и дипломатских успјеха у Паризу, углед Црне Горе, а посебно њеног младог владара књаза Данила, силно је порастао. Наш народ, који се још налазио под туђином, тешка срца је примио вијест о прераној смрти црногорског књаза. Зато није чудо што је и которски парох регистровао његову „од злодијејне руке“ трагичну смрт, иако према одн. прописима то није морао учини-

³⁾ Исти Архив, octobre 1858 à mai 1859.